

Historisch denken en redeneren

Albert van der Kaap

De term historisch denken redeneren, toch het fundament/doel van goed geschiedenisonderwijs komt in de nieuwe (concept)kerndoelen niet voor. In de toelichting een keer: *‘Het doel over de doorwerking van het verleden operationaliseert historisch denken en redeneren.’*¹ Dit doel is: *‘De leerling beschrijft hoe ontwikkelingen uit het verleden doorwerken in het heden en hoe mensen verschillende betekenissen geven aan het verleden’.*² Me dunkt, historisch denken en redeneren is wel wat meer dan dit.

Dat is op zich niet zo erg als dat wat leerlingen in huis moeten hebben om dit te kunnen er maar in voorkomt.

Laten we wat er in de vwo-syllabus 2025 staat over de historische vaardigheden eens afzetten tegen wat er daarover in de kerndoelen uit 1993, 1998 en 2024 staat/stond (de kerndoelen uit 2006 kunnen we weglaten, want daar staat hierover niets noemenswaardig.³

Vwo-syllabus 2025	Kerndoelen 1993	Kerndoelen 1998	Kerndoelen 2024
Tijd			
1. De kandidaat kan: 2. de tien tijdvakken gebruiken als referentiekader om gebeurtenissen chronologisch te ordenen;	PO Het onderwijs in geschiedenis is erop gericht dat de leerlingen	PO Leerlingen kunnen perioden en gebeurtenissen uit hun	De leerling verkent analyseert historische gebeurtenissen en

¹ Toelichtingsdocument conceptkerndoelen Mens en Maatschappij, blz. 35.

² Conceptkerndoelen mens en maatschappij. Actualisatie kerndoelen, blz. 29.

³ Kerndoel 40: Omgaan met historische bronnen: De leerling leert historische bronnen te gebruiken om zich een beeld van een tijdvak te vormen of antwoorden te vinden op vragen, en hij leert daarbij ook de eigen cultuurhistorische omgeving te betrekken.

<p>2. de tien tijdvakken plaatsen in de periodes Prehistorie, Oudheid, Middeleeuwen, Vroegmoderne Tijd en Moderne Tijd en deze periodes gebruiken als referentiekader om gebeurtenissen chronologisch te ordenen;</p> <p>3. uitleggen dat elke ordening van tijd een interpretatie is</p>	<p>zich beelden vormen van in tijd geordende verschijnselen en ontwikkelingen;</p> <p>De leerlingen kunnen perioden uit hun eigen leven en uit de geschiedenis op een tijdbalk plaatsen en daarbij de begrippen eeuw en jaartelling hanteren.</p>	<p>eigen leven en uit de geschiedenis op een tijdsbalk plaatsen en daarbij aanduidingen van tijd en tijdsindeling hanteren als: dagen, weken, maanden, jaargetijden, jaren, eeuwen, jaartellingen, perioden.</p> <p>VO</p> <p>De leerlingen kunnen ordening aanbrengen in historische gebeurtenissen, verschijnselen, ontwikkelingen en personen.</p> <p>In dat verband kunnen zij:</p> <ul style="list-style-type: none"> – historische gebeurtenissen, verschijnselen, ontwikkelingen en personen plaatsen in historische perioden – 	<p>ontwikkelingen met historische bronnen en ordent deze in de tijd.</p> <p>Het gaat hierbij om:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ordenen in de tijd met tijdsaanduidingen en een tijdlijn, en aanwijzen op een kaart. <p>(h/v 3) verklaren waarom het perspectief dat iemand inneemt van invloed is op diens keuze voor een specifieke periodisering: gebruik van jaartelling, tijdvakindeling en naamgeving</p>
---	---	---	--

		<p>prehistorie, oudheid, middeleeuwen, vroegmoderne tijd, moderne tijd – en in maatschappijtypen – pré- agrarisch, agrarisch, agrarisch-stedelijk, industrieel;</p> <ul style="list-style-type: none">– verschijnselen uit verschillende perioden en samenlevingen vergelijken;– in ontwikkelingen aspecten van continuïteit en verandering herkennen;– veranderingen onderscheiden naar de snelheid waarmee deze plaatsvinden, van schoksgewijs tot geleidelijk.	
--	--	---	--

Causaliteit			
<p>De kandidaat kan rekening houden met:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. het niet-lineaire en multi-causale karakter van historische verschijnselen en gebeurtenissen' 2. verschillende soorten oorzaken en gevolgen, bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> • directe en indirecte oorzaken, aanleiding (meest directe oorzaak), • direct optredende gevolgen en • gevolgen op de langere termijn, • gewilde en ongewilde gevolgen, • bedoelde en onbedoelde gevolgen, • gevolgen van meer en minder belang op grond van bijvoorbeeld schaal, intensiteit, duur; • oorzaken en gevolgen op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel- mentaal (waaronder godsdienstig) terrein. <p>6 het gegeven dat elke ordening van causaliteit een interpretatie is</p>	<p>De leerlingen kennen de volgende belangrijke benaderingswijzen van geschiedenis en hebben daarmee ervaring opgedaan in relatie met kerndoelen uit andere domeinen: het onderscheiden van oorzaken en gevolgen.</p>	<p>De leerlingen kunnen verklaringen geven voor historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen.</p> <p>In dat verband kunnen zij:</p> <ul style="list-style-type: none"> – directe en indirecte oorzaken onderscheiden; – de directe aanleiding herkennen als de uiteindelijke oorzaak; – de rol van opvattingen en handelingen van individuen en groepen herkennen; – onderscheid maken tussen oorzaken van meer en minder belang; – gevolgen die op korte termijn spelen 	<p>De leerling analyseert maatschappelijke verschijnselen en ontwikkelingen en benoemt/weegt waarden en belangen. Het gaat hierbij om:</p> <ul style="list-style-type: none"> • onderscheiden van oorzaken en gevolgen

		onderscheiden van gevolgen op lange termijn.	
Continuïteit en verandering			
<p>De kandidaat kan:</p> <ol style="list-style-type: none"> in historische processen continuïteit en verandering onderscheiden; verschillende soorten verandering herkennen, bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> in tempo (tamelijk snel en plotseling of langzaam en geleidelijk), duur, schaal, intensiteit, omvang etc. op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel/mentaal terrein. herkennen dat elke tijd materiële en immateriële sporen van het verleden in zich draagt; omgaan met het verschil tussen unieke en generieke betekenissen van historische concepten, bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> begrippen als feodaal, imperialisme, centralisatie, democratie, burgerschap, oorlog en dergelijke hebben in de ene tijd en plaats een (deels) andere betekenis dan in een andere; 	<p>PO</p> <p>Het onderwijs in geschiedenis is erop gericht dat de leerlingen besef krijgen van continuïteit en verandering in het eigen leven en in de geschiedenis van de samenleving;</p> <p>VO</p> <p>Het onderwijs in geschiedenis is erop gericht dat de leerlingen</p> <ul style="list-style-type: none"> zich beelden vormen van in tijd geordende verschijnselen en ontwikkelingen; besef krijgen van continuïteit en verandering in het eigen leven en in de geschiedenis van de samenleving; 		<p>De leerling analyseert maatschappelijke verschijnselen en ontwikkelingen en benoemt/weegt waarden en belangen. Het gaat hierbij om:</p> <ul style="list-style-type: none"> onderscheiden van overeenkomsten en verschillen, continuïteit en verandering.

<p>5. uitleggen dat elke ordening van continuïteit en verandering een interpretatie is</p>	<p>De leerlingen kennen de volgende belangrijke benaderingswijzen van geschiedenis en hebben daarmee ervaring opgedaan in relatie met kerndoelen uit andere domeinen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - continuïteit en discontinuïteit, - unieke en generieke elementen in weinig complexe historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen; 		
Interpretatie			
Standplaatsgebondenheid			
De kandidaat kan:	PO	1. De leerlingen kunnen zich een weloverwogen beeld	De leerling analyseert maatschappelijke

<p>1. menselijk gedrag (denken en doen) in het verleden verklaren vanuit de toen en daar bekende en geaccepteerde kennis en waarden en vanuit de identiteit van individuen en groepen die in die tijd en/of op die plaats leefden en hierbij rekening houden met verschillende factoren die de standplaatsgebondenheid van mensen of een groep bepalen. (Bijvoorbeeld: waardesystemen, politieke, sociaaleconomische en culturele oriëntatie, kennis, gender, karakter, toevallige factoren)</p>	<p>De leerlingen kunnen met voorbeelden aantonen, dat de beoordeling van historische verschijnselen verschillend kan uitvallen, doordat bronnen vaak een interpretatie geven vanuit een bepaalde tijd en een bepaald standpunt.</p> <p>VO</p> <p>De leerlingen kennen de volgende belangrijke benaderingswijzen van geschiedenis en hebben daarmee ervaring opgedaan in relatie met kerndoelen uit andere domeinen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - het zich realiseren van de mogelijkheid dat mensen in andere tijden of andere omstandigheden zich in hun gedrag en 	<p>vormen van historische gegevens.</p> <p>In dat verband kunnen zij:</p> <ul style="list-style-type: none"> – rekening houden met de standplaatsgebondenheid van de bronnen en met de eigen standplaatsgebondenheid; – gegevens beoordelen op bruikbaarheid, betrouwbaarheid en representativiteit; – een beredeneerde conclusie formuleren. <p>2. De leerlingen kunnen ten aanzien van een gegeven of door hen zelf gestelde vraag een eigen standpunt weergeven en beargumenteren.</p> <p>In dat verband kunnen zij:</p>	<p>verschijnselen en ontwikkelingen en benoemt/weegt waarden en belangen. Het gaat hierbij om:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analyseren welke perspectieven van personen en groepen een rol spelen; • benoemen/afwegen van waarden en belangen van mensen, groepen en instituties;
--	--	--	---

	<p>oordeelsvorming mogelijk laten leiden door andere opvattingen, waarden en belangen;</p> <ul style="list-style-type: none"> - het zich realiseren dat elke (historische) interpretatie standplaatsgebonden is en door de beschikbare informatie bepaald is. 	<ul style="list-style-type: none"> – zich verplaatsen in opvattingen, waarden en motieven van mensen in het verleden, ermee rekening houdend dat zij niet over dezelfde kennis konden beschikken als wij nu; – opvattingen, waarden en motieven, waardoor mensen in het verleden werden geleid, vergelijken met opvattingen, waarden en motieven van henzelf en anderen nu. 	
Bron en vraagstelling			
<p>De kandidaat kan:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. vraagstellingen en hypothesen gericht op (historisch) onderzoek formuleren aan de hand van voorgelegde bronnen; 	<p>PO De leerlingen kunnen conclusies trekken uit historische bronnen.</p> <p>VO</p>	<p>PO</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Leerlingen kunnen historische bronnen raadplegen. 	<p>De leerling onderzoekt maatschappelijke vraagstukken. Het gaat hierbij om:</p>

<p>2. informatie uit bronnen verzamelen uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling;</p> <p>3. de bruikbaarheid van informatie uit een of meer bronnen voor een bepaalde vraagstelling afwegen en daarbij rekening houden met:</p> <ul style="list-style-type: none"> • de betrouwbaarheid van de informatie (mede bepaald door bijvoorbeeld de aard van de bron, de context waarin deze is ontstaan, de mate van geïnformeerdeheid van de maker, de standplaatsgebondenheid van de maker, de bedoeling van de maker of opdrachtgever, het publiek waarvoor deze bedoeld is, etc.) • de representativiteit van de informatie uit de bron; (bijvoorbeeld: in hoeverre geldt dit voor meer mensen en meer situaties?). <p>4. vaststellen wanneer men iets als een feit kan aanvaarden; zulke feiten onderscheiden van meningen en van vooroordelen en/of stereotypen;</p> <p>5. uitleggen aan de hand van concrete voorbeelden of broninterpretaties dat geschiedverhalen een constructie zijn van het verleden.</p>	<p>De leerlingen kunnen met behulp van een overzichtelijke hoeveelheid historische gegevens informatie verzamelen en ordenen, eventueel door het raadplegen van eenvoudig schriftelijk, grafisch en audiovisueel bronnenmateriaal en door het gebruik maken van eenvoudige computerbestanden; ze kunnen de resultaten daarvan afrondend presenteren. De leerlingen kunnen eenvoudig onderzoek verrichten naar historische gebeurtenissen en ontwikkelingen op sociaal-economisch of cultureel gebied in de eigen omgeving.</p>	<p>2. Leerlingen begrijpen dat historische bronnen tegenstrijdig kunnen zijn of van elkaar kunnen afwijken. Ze beseffen dat bronnen elk een eigen verhaal vertellen dat gebonden is aan tijd, plaats en standpunt.</p> <p>VO</p> <p>1. De leerlingen kunnen met het oog op de beantwoording van een gegeven of een door hen zelf gestelde vraag hun behoefte aan historische informatie vaststellen en relevante (elektronische) bronnen en/of bronfragmenten selecteren, daarbij lettend op bruikbaarheid,</p>	<ul style="list-style-type: none"> • vraagstukken: historische representatie; • analyseren van het vraagstuk vanuit historische invalshoeken en perspectieven van belanghebbenden; • combineren van informatie uit verschillende relevante bronnen: kaart- en beeldmateriaal, teksten, tabellen en grafieken;
---	--	---	--

		<p>betrouwbaarheid en representativiteit.</p> <p>2. leerlingen kunnen op het gebied van geschiedenis of staatsinrichting zo zelfstandig mogelijk een eenvoudig onderzoek van beperkte omvang in de eigen omgeving verrichten en daarbij bovenstaande vaardigheden toepassen.</p>	
Betekenis nu			
<p>Betekenis geven aan en oordelen over het verleden.</p> <p>1. De kandidaat kan: uitleggen dat de wijze waarop mensen betekenis geven aan en oordelen over het verleden door de tijd heen verandert en per groep en individu kan verschillen en daarbij benoemen vanuit welke motieven/interesses/waardesystemen/verwachtingen mensen tot een waardering komen van wat</p>		<p>VO kennis en inzicht verwerven van/in historische structuren en processen die ten grondslag liggen aan de hedendaagse samenleving;</p>	<p>De leerling beschrijft hoe ontwikkelingen uit het verleden doorwerken in het heden en hoe mensen verschillende betekenissen geven aan het verleden.</p> <p>Het gaat hierbij om:</p>

<p>belangrijk is uit het verleden (vergelijk met standplaatsgebondenheid);</p> <p>2. bij moreel oordelen over het verleden (door een ander) anachronistisch toepassen van het kader van waarden en normen (van die ander).</p>			<ul style="list-style-type: none"> • benoemen/beschrijven hoe slavernijverleden en koloniale verhoudingen, Tweede Wereldoorlog, Holocaust en migratie doorwerken in het heden; • beschrijven hoe de wording van het Koninkrijk der Nederlanden zichtbaar is in de vormgeving en werking van politieke en bestuurlijke instituties: <ul style="list-style-type: none"> ○ constitutionele monarchie, parlementaire democratie en rechtsstaat; • benoemen/vergelijken van betekenissen die mensen en groepen mensen toekennen aan
--	--	--	---

			<p>het verleden en aan erfgoed;</p> <ul style="list-style-type: none">• redeneren over wat bewaard en wat herdacht moet worden vanuit verschillende perspectieven en invalshoeken;• redeneren over de invloed van het verleden op het eigen leven en de eigen geschiedenis. <p>(h/v 3)beargumenteren in hoeverre een direct verband kan worden gezien tussen historische ontwikkelingen en het heden.</p>
--	--	--	--